

A MODERN MAGYAR MAGÁNJOG ALAPVONALAI

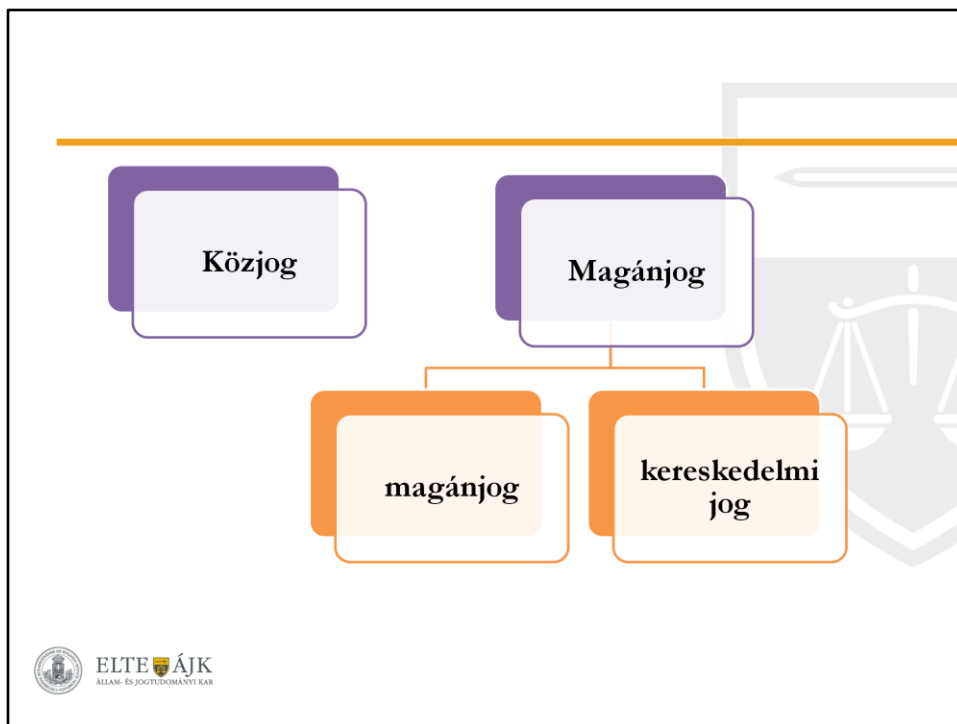
DR. KÉPES GYÖRGY ELŐADÁSA

Kedves Hallgatók!

A mai alkalommal a **modern magyar magánjog** – azon belül is a szűkebb, azaz a családi jogot és kereskedelmi jogot magában nem foglaló magánjog – kialakulásáról, fejlődéséről, korszakairól és főbb intézményeiről lesz szó.

Forgassák, olvassák a slide-okat szeretettel.

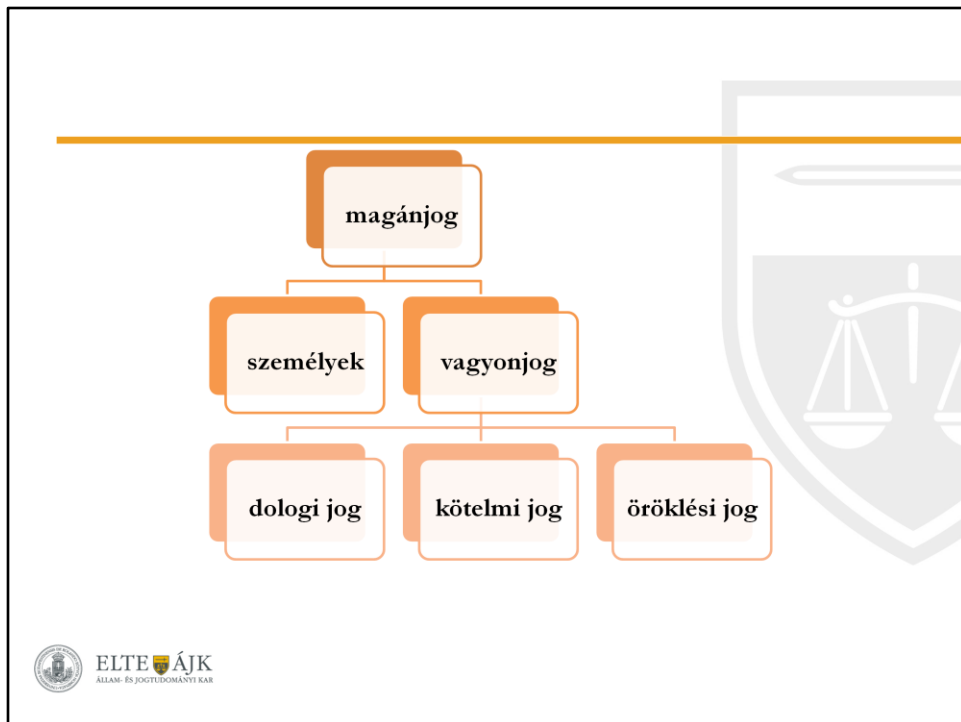

A félév elején, talán az első előadáson, de jó eséllyel más stúdiumokon is, biztos hallottak a jogrendszer tagozódásáról.

A modern jogrendszer két nagy részre osztható, **közjogra** és **magánjogra**. Ez a kora újkortól figyelhető meg, a középkorban még a ma már egyértelműen közjognak tekinthető alkotmányjog és büntetőjog is magánjogi jellegű volt, az elhatárolás szinte lehetetlen.

A **magánjog** jellemzője, hogy a **magánérdekek**, azok egyensúlyának és tisztességes érvényesíthetőségének védelmében az egymással szemben **mellérendelt**, azaz nem hierarchikus viszonyban álló **magánfelek** jogviszonyait szabályozza, mégpedig oly módon, hogy ezek a normák jellemzően **diszpozitív**ak. A magánjog tehát eligazítást, segítséget nyújt, támpontokat ad, de lehetővé teszi a felek közös akaratával a szabályok jelentős részétől való eltérést. Amit én még ehhez hozzá szoktam tenni, az az, hogy a magánjogi jogviszonyokból eredő jogi eljárások – azaz a polgári peres és nem peres eljárások – **kérelemre** indulnak, és a kérelmezőnek (felperes, hitelező stb.) szinte minden tekintetben teljes hatalma van felettük, tehát bármikor visszavonhatják kérelmüket, elállhatnak keresetüktől, elengedhetik követeléseiket, akár a jogerős ítélet végrehajtásától is eltekinthetnek. Mindez a közjogra csöppet sem jellemző, a sértett hiába bocsát meg a vele szemben szándékos emberölés kísérletét elkövetőnek, ott a közjog vasökle az ő szándékától függetlenül, „*ex officio*” (hivatalból) le fog csapni.

Mai előadásunk keretében a **szűkebben vett magánjogot** vizsgáljuk meg történeti szempontból.

A **szűkebben vett mágnjog** némi leegyszerűsítéssel minden olyan jogviszonyt magában foglal, amely nem tartozik a családi jog (ez nem mai téma) vagy a kereskedelmi jog területére. Ezért is említettem az elején, hogy amióta az új Polgári Törvénykönyv (2013. évi V. törvény) utóbbi két jogterületet is magába olvasztotta, talán már nincs is értelme a tágabb és szűkebb mágnjog elkülönítésének. Jogtörténeti szempontból azonban ez mindenképp indokolt továbbra is.

A szűkebb mágnjog a magánfelek (természetes és jogi személyek) **személyi és vagyoni jogviszonyait** szabályozza. Van egy általános része (ezt külön nem tüntettem fel az ágrajzon, ide tartozik a törvény hatálya, a mágnjog néhány alapelve stb.), ezen felül pedig a **személyek joga**, valamint a **vagyonjog** három klasszikus, már a római jog rendszerében meglévő részterülete: a **dologi jog** (a dolgokon fennálló jogosultságok, pl. birtok és tulajdon), a **kötelmi jog** (a kötelek, elsősorban a szerződések és a szerződésen kívüli károkért való felelősség szabályai), valamint az **öröklési jog** (azaz a vagyon jogi sorsa a természetes személy tulajdonos halála esetén).

A MAGYAR MAGÁNJOG KORSZAKAI

1. TRADICIONÁLIS JOG

2. MODERN MAGÁNJOG

1. KLASSZIKUS LIBERÁLIS KORSZAK, 1848–1918

- 1848: ŐSISÉG ELTÖRLÉSE
- 1850-ES ÉVEK: OSZTRÁK PTK., TELEKKÖNYV
- 1861: OBÉ / ITSZ
- 1867 UTÁN: KODIFIKÁCIÓS KÍSÉRLETEK (SIKERTELEN)

2. ÁLLAMI BEAVATKOZÁS KORSZAKA, 1918–1948

- CURIA JOGFEJLESZTŐ GYAKORLATA
- 1928: MAGYAR MAGÁNJOGI TÖRVÉNYJAVASLAT

ELTE ÁJK
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A magyar magánjog története két nagy korszakra osztható. Az első a **tradicionális jog** korszaka, amelynek végét az ősiség 1848. évi eltörlésével szokták jelölni, de természetesen egy hosszabb átmenetről van szó, amely sok tekintetben már a reformkorban elkezdődött, elsősorban a kereskedelmi jog kialakulásával. Erről a korszakról már volt előadásuk.

A második nagy korszak, amely a mai témánk, a **modern magánjog** időszaka. Csakhogy ez is két korszakra, mondjuk úgy: alkorszakra osztható, a **klasszikus liberális** időszakra (amelyet nevezhetnénk akár „a szabadságok korának” is), valamint az **állami beavatkozás** korszakára.

Felmerülhet a kérdés, hogy ma melyik korszakban vagyunk. Álláspontom szerint még mindig a második nagy korszak második alkorszakában. Ezt majd polgári jogból fogják látni. A magánjogba történt állami beavatkozás újabb és újabb intézményekkel bővül, a fejlődés nem áll meg, gondoljanak csak a fogyasztóvédelem újabb és újabb magánjog szabályaira, amelyekkel vásárlóként nap mint nap találkozhatnak Önök is.

Visszatérve a jogtörténetre, a slide-on láthatják az egyes korszakok fontos jogfejlesztő tényezőit, melyek a következők:

- Az **ősiség** már említett **eltörlése** (1848. évi 15. törvénycikk)
- Az **osztrák jog bevezetése** Magyarországon (osztrák Ptk., telekkönyv)
- Visszatérés a magyar jogrendszerhez, ám a modern magánjog új intézményeinek meghagyásával (Országbírói Értekezlet; **Ideiglenes Törvénykezési Szabályok**)
- Az első világháború után a m. kir. **Curia jogértelmező és jogfejlesztő gyakorlata** (bár több sikertelen kodifikációs kísérlet volt, a magánjog túlnyomó része továbbra is törvényi, azaz írott jogi szabályozás nélkül maradt)
- Végül pedig az első (1959. évi) magyar Polgári Törvénykönyvre is meghatározó hatást gyakorolt, zseniális **Magyar Magánjogi Törvényjavaslat** 1928-ból, amelyet a bíróságok egyfajta kódexként alkalmaznak majd.

A TRADICIONÁLIS MAGÁNJOG JELLEMZŐI

- SZEMÉLYEK JOGA: JOGEGYENLŐTLENSÉG
 - NEMESI JOGOK (HÁRMASKÖNYV, I.9.)
 - FÉRFIAK/NŐK, ATYAI/FÉRJI HATALOM
 - ÚRBÉRI VISZONYOK (FÖLDESÚR/JOBBÁGY)
- VAGYONJOG: TULAJDONJOG KORLÁTOZOTTSÁGA
 - ŐSISÉG (AVITICITAS – NAGY LAJOS 1351, HK.)
 - PRAEMONITIO
 - KÖTÖTT ÖRÖKLÉSI REND
 - IUS REGIUM, FISCALITAS
 - ÚRBÉRI VISZONYOK (JOBBÁGYTELEK)
 - HITBIZOMÁNY

Ismétlésképpen, hogy könnyebben megértsük, mitől „modern” a modern magánjog, nézzük meg a **tradicionális magánjog** fő jellemzőit.

A személyek jogának meghatározó jellemzője a **jogegyenlőtlenség** volt. Ennek megfelelően nem volt egységes az állampolgárok (alattvalók) magánjogi jogállása (jogképessége) sem. Más-más szabályok vonatkoztak nemesre és nem nemesre, városi polgárra (még városjogtól is függően), férfira és nőre, apára és fiúra. A jobbágyok jogképességét ezen felül még a földesúri jogok is befolyásolták, hiszen, bár jogállásuk messze volt a korábbi szolgákétól, ők nemcsak apjuk, férjük, hanem földesuruk magánjogi hatalma alatt is álltak.

A vagyonjog rendszere is hasonlóan **kötött és statikus** volt. A tulajdonjog korlátozottsága (egyes álláspontok szerint hiánya) mind a dologi, mind a kötelmi, mind pedig (különösen) az öröklési jogot áthatotta.

A korlátok közül jelentőségében kiemelkedik az **ősiség** (*aviticitas*), amely nemcsak kötött öröklési rendet jelentett, hanem lényegében egy eszmei közös tulajdont, amely a nemzetségen belül, azaz az adott dolgot először továbbörökítő közös ő (*avus*) valamennyi élő leszármazója között még a természetbeni megosztás után is fennállt. Ha visszaemlékeznek, előadásom biztos hallották, hogy a *praemonitio* (azaz megkínálás) a mai közismert elővásárlási jognál is erősebb jogot biztosított az atyafiak (helyenként már nagyon távoli rokonok) számára, hogy megakadályozzák a dolog nemzetségen kívüli személy részére történő elidegenítését.

Ugyanakkor nemcsak az ősiség jelentett korlátot, hanem az **adományrendszer**, a már említett **földesúr-jobbágy viszony**, valamint az öröklésnél a 17. század végétől létező **hitbizomány** (általában az elsőszülött kizárólag öröklése) is, amelyet a tulajdonosok elszaporodásához vezető ősiséggel szemben vezettek be, hogy a még ősvé nem vált nagy földbirtokokat egy kézben lehessen tartani. Azaz az ősiség teljes ellentéte volt.

A TRADICIONÁLIS MAGÁNJOG FELSZÁMOLÁSA

- REFORMKOR
 - GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN: HITEL, 1830
 - 1840. ÉVI TÖRVÉNYEK
 - LÁSD: KERESKEDELMI JOG
- 1848. ÁPRILISI TÖRVÉNYEK
 - 1848:9. TC.: ÚRBÉRI VISZONYOK MEGSZÜNTETÉSE
 - 1848:15. TC.: ŐSISÉG ELTÖRLÉSE, POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV KILÁTÁSBA HELYEZÉSE

Kérem, ne gondolják úgy, hogy ami régi, az rossz; ami tradicionális, azt el kell törölni. Az ősiség eredeti funkciója a család védelme volt. Mindezt egészen addig kiválóan ellátta, amíg egyrészt egy-egy nemzetségnek viszonylag kevés élő tagja volt és azok jól ismerték egymást, másrészt a vagyoni forgalom nem gyorsult fel.

A 18. század végén azonban már egyre többen érezték úgy, hogy mindez gátolja a fejlődést. Ősi birtokot senki nem mert megvásárolni, hiszen az idő előrehaladtával akár több száz rokont is fel kellett volna kutatni ahhoz, hogy megszerezzék a beleegyezésüket az eladásához. Ugyanezen okból az ősi jószág hitel biztosítékeként sem volt megfelelő. Ráadásul úgy elszaporodtak az ősi birtok visszakövetelésére irányuló perek, hogy már szinte alig volt nemesi család, amelyet ne terhelte vagy fenyegetett volna ilyen.

Közismert, hogy gróf Széchenyi István fogalmazta meg **Hitel** (1830) és **Stádium** (1831) című műveiben azt a programot, amely Magyarország modernizációjához elengedhetetlen volt. Számos intézkedést sürgetett, de elsőnek jelölte meg mindezek közül az **ősiség eltörlését**. Ez a reformkorban még nem történt meg, azonban Széchenyi törekvéseinek köszönhetően az 1840-es években megszületett a magyar magánjog első modern jogága, a kereskedelmi jog. Az ősiség intézményét végül az 1847/48. évi országgyűlés törölte el, a híres „Áprilisi Törvények” egyikével (1848. évi 15. tc.). Ezt tekinthetjük a modern magánjog kezdő pontjának, de természetesen hasonlóan fontos az 1848. évi 9. törvénycikk is, amely a földesúr-jobbágy viszonyt szüntette meg.

A TRADICIONÁLIS MAGÁNJOG FELSZÁMOLÁSA

- NEOABSZOLUTIZMUS KORA
 - 1850. OKTÓBER 1.: VÁMCHATÁR ELTÖRLÉSE
 - 1852. NOVEMBER 29.: AVITIZITÁTS-PATENT, OSZTRÁK PTK. (ABGB) BEVEZETÉSE 1853.05.01-TŐL
 - 1853. MÁRCIUS 2.: ÚRBÉRI PÁTENS
 - 1855. DECEMBER 15.: TELEKKÖNYV
- ORSZÁGBÍRÓI ÉRTEKEZLET: 1861. JANUÁR–MÁRCIUS
 - MAGYAR BÍRÓI SZERVEZET HELYREÁLLÍTÁSA, OSZTRÁK JOG ALKALMAZHATÓSÁGA
 - IDEIGLENES TÖRVÉNYKEZÉSI SZABÁLYOK ELFOGADÁSA

Mindezek azonban egy jogalkotási program kezdetét jelentették volna csak. Az 1848. évi 15. tc. előírta, hogy a kormány készítse elő a Polgári Törvénykönyv tervezetét, amelyen a Deák Ferenc vezette igazságügyi tárca el is kezdett dolgozni. A szabadságharc kitörése és bukása azonban e program végigvitelét már nem tette lehetővé.

Paradox (vagy ironikus?) módon így a magyar magánjog modernizációja az osztrák megszállás idején, az 1850-es években ment végbe. Szoktam is mondani, néha tegyük fel magunknak a kérdést, a Brian élete c. film mintájára: „Mit kaptunk mi a Habsburgoktól?”...

Nyilván ebben volt osztrák önérdék is, hiszen Magyarországot kiválóan fel tudták használni ellátó országnak. A folyamat ennek megfelelően 1850-ben a vámhatár eltörlésével indult. Csakhogy mit ér a „közös piac”, ha eltérőek a magánjogi szabályok: 1852 novemberében, 1853. május 1-jei hatállyal Ferenc József császár Magyarországon is hatályba léptette az **osztrák polgári törvénykönyvet** (ABGB, azaz *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*). Ősiségi pátensében (*Avitizitáts-Patent*) rendelkezett az ősiség eltörlése mellett az ennek végrehajtásához szükséges részletszabályokról is. A földesúr-jobbág viszony eltörlése kapcsán hasonló jelentőséggel bír az 1853. március 2-ai úrbéri pátens, az immár felszabadult ingatlanforgalom biztonsága szempontjából pedig máig kiemelkedő és iránymutató az osztrák **telekkönyvi rendtartással** azonos intézkedések bevezetése 1855. decembertől.

Amikor az 1860. évi Októberi Diploma alapján 1861. január 1-től helyreállt a magyar jogrend (az áprilisi törvények előtti állapot szerint), egyértelmű volt, hogy az osztrák jog alkalmazhatóságának megszűnése óriási veszéllyel járt volna. A furcsa helyzet kezelése érdekében gróf Apponyi György országbíró vezetésével 1861 januárjában jogászértekezlet ült össze...

AZ IDEIGLENES TÖRVÉNYKEZÉSI SZABÁLYOK

- SZOKÁSJOGI JOGFORRÁS
 - OBÉ MEGÁLLAPÍTÁSAIT, AJÁNLÁSAIT RÖGZÍTI
 - 1861. ÉVI ORSZÁGGYŰLÉS ELÉ TERJESZTIK, MINDKÉT HÁZ ELFOGADJA
 - AZ URALKODÓ IS JÓVÁHAGYJA, DE **NEM HIRDETIK KI** (VÖ. HÁRMASKÖNYV, 1514)
- ALAPVETŐ MEGÁLLAPÍTÁSAI:
 - AZ **OSZTRÁK JOG** MAGYARORSZÁGON **NEM ALKALMAZHATÓ!**
 - AZ 1848 ELŐTTI **MAGYAR JOGOT** KELL HELYREÁLLÍTANI, DE FIGYELEMMEL KELL LENNI AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEKRE

Az 1861. január–márciusi **Országbírói Értekezlet** törvényjavaslatot készített elő, amelyet az 1861. évi országgyűlésnek kellett volna elfogadnia. Ez megtörtént ugyan, de az ismert politikai helyzetben (határozati kontra felirati párt) a kihirdetés már elmaradt. A javaslat sorsa szinte egy az egyben ugyanaz lett, mint Werbőczy Hármaskönyvéé. Könyv formájában terjedt, és úgy alkalmazták száz évig, mintha törvénykönyv lenne (ettől még, sőt ezáltal természetesen szokásjogi forrás maradt).

Az **Ideiglenes Törvénykezési Szabályok** címet viselő intézkedéscsomag nevéből látszik, hogy az ismételen működő régi magyar bíróságok eljárásához szolgáltatott volna támpontokat abban az átmeneti időben, amíg az országgyűlés nem fogadja el a végleges szabályokat, esetünkben értelemszerűen a Polgári Törvénykönyvet.

Az ITSz fő megállapítása, hogy az osztrák jogot 1861-től Magyarországon alkalmazni nem lehet, azaz vissza kell térni a magyar joghoz. Csakhogy 1848 óta olyan jelentős társadalmi és gazdasági változások következtek be (megjegyzem: az osztrák jog jótékony, modernizációs hatásaként), hogy lehetetlenség visszatérni ahhoz az alapvetően középkori, a Hármaskönyvön alapuló régi magyar szokásjoghoz, amelyet a különböző, részben már nem is létező (úriszék...) bíróságok azelőtt alkalmaztak.

AZ IDEIGLENES TÖRVÉNYKEZÉSI SZABÁLYOK

- AZ ITSZ TULAJDONJOGRA VONATKOZÓ LEGFONTOSABB RENDELKEZÉSEI:

- AZ ŐSISÉG INTÉZMÉNYE MEGSZÚNT.
- AZ ADOMÁNYRENDSZER IS MEGSZÚNT.
(AZ ŐSISÉG ELTÖRLÉSÉNEK KÖVETKEZMÉNYEKÉNT)
- A TELEKKÖNYV HATÁLYBAN MARAD.

„PROVIDED A GATEWAY THROUGH WHICH THE CODE [ABGB] MIGHT BE DEEMED APPLICABLE IN HUNGARY”

(MARTYN RADY)

Éppen ezért az ITSz meghatározta azokat a szempontokat, amelyeket a régi magyar jog ismételt alkalmazásba vételekor a bíróságokat figyelembe kellett venniük. Ezek közül most kifejezetten a dologi (azon belül is tulajdon-) jogra vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket kell áttekintenünk.

Az ITSz megállapította, hogy az **ősiség** intézménye megszűnt, azt már a gyakorlatban felszámolták, az *aviticitast* helyreállítani tehát nem kell és már nem is lehetséges.

Nagyon fontos jogfejlesztő megállapítás továbbá (amit az 1848. évi 15. tc. megalkotói a rohammunkában kifejejtettek a szövegből), hogy az ősiséggel együtt, annak egyenes következményeként az **adományrendszer** (*ius regium, fiscalitas*) is megszűnt, azaz az (ősvivő nem vált) adománybirtokokra vonatkozó tulajdonjogi korlátok sem alkalmazhatóak.

Az öröklési jogra kitekintve megjegyzem, hogy a **hitbizomány** (*fideicommissum*) intézménye viszont fennmaradt, azaz változatlanul mód volt arra, hogy egyes vagyonrészeket – nagybirtokokat – úgy kössenek le, hogy azt a későbbiekben mindig csak egy személy (jellemzően a legidősebb fiú) örökölhesse.

Végezetül, az ITSz igen hasznos intézkedéseként fennmaradt a **telekkönyv** is, azaz praktikusán egy osztrák császári rendelet maradt hatályban Magyarországon, ami alkotmánytörténeti szempontból is kuriózum.

Mindezek alapján joggal állapítja meg a magyar jogtörténet legnagyobb külföldi ismerője, *Martyn Rady* brit jogtörténész *Customary Law in Hungary* című kiváló könyvében, hogy az ITSz „kapubejáratot nyitott, melyen keresztül az osztrák kódex [az ABGB] továbbra is alkalmazhatónak volt tekinthető Magyarországon”.

SZEMÉLYEK

- **JOGKÉPESSÉG:** MINDEN EMBER JOGKÉPES
- **CSELEKVŐKÉPESSÉG:** NAGYKORÚ ÉS ÖNJOGÚ SZEMÉLY
 - **NAGYKORÚSÁG:** HÁRMASKÖNYV SZERINT (24. ÉLETÉV)
 - **ÖNJOGÚSÁG:** NEM ÁLL MÁS MAGÁNJOGI HATALMA ALATT (ATYAI HAT., GYÁMSÁG VAGY GONDNOKSÁG)
1877:20. TC. („GYÁMTÖRVÉNY”) TISZTÁZZA A FOGALMAKAT, **CSELEKVŐKÉPTELEN** = AKI A 12. ÉLETÉVÉT NEM TÖLTÖTTE BE VAGY ELMEBETEGSÉGE MIATT VAGYONA KEZELÉSÉRE NEM KÉPES
1894:30. TC. (HÁZASSÁGI TV): KORLÁTOLT CSELEKVŐKÉPESSÉG
- **JOGI SZEMÉLYEK:** MAGÁNJOGI ÉS KERESK. JOGI J. SZEM.

ELTE ÁJK
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

Milyen változásokat hozott a modern magánjog a **személyek jogában**?

Mint láttuk, a tradicionális magánjogban a személyek jogegyenlőtlensége volt meghatározó, ennek megfelelően a **jogképességre**, annak korlátaira vonatkozó számos szabály alapján lehetett eldönteni, ki és milyen jogviszonynak (és hogyan) lehet alanya. Ez megváltozott. A modern magánjog alapelve a jogegyenlőség. Ahogy a mai Polgári Törvénykönyvünk is fogalmaz: „minden ember jogképes”. Ennyi. Nincs több szabály.

A jogképesség kiterjesztésével és a vagyoni forgalom felgyorsulásával ugyanakkor kiemelt jelentősége lett annak szabályozásának, hogy kik azok, akik saját cselekedetükkel szereshetnek jogokat és vállalhatnak kötelezettségeket maguknak (és, képviselőként, másoknak is). Azaz hogyan alakuljon a **cselekvőképesség**.

A fő szabályokat továbbra is a Hármaskönyv határozta meg, azaz változatlanul a 24. életévüket betöltöttek számítottak teljes (vagy tökéletes) korúnak (*perfecta aetas*).

Az 1877. évi 20. törvénycikk („gyámtörvény”) emellett bevezette a **cselekvőképtelenség** fogalmát: a 12. életévüket (*legitima aetas*) be nem töltöttek, valamint az elmeállapotuk folytán vagyონukat kezelni nem képes személyek tartoztak ide. Helyettük a **gyámok** (kiskorúak) és a **gondnokok** (elmebetegek) jártak el.

A két kategória közötti köztes állapotra a „**korlátozottan cselekvőképes**” fogalmat alkalmazzuk, amelyet a magyar jogtörténetben az 1894. évi 30. törvénycikk (polgári házasságról szóló törvényt) használt törvényi szinten, széles körben először.

Érdekesség, hogy a **tradicionális intézmények** egy része (mint pl. atyai hatalom, férji hatalom, gazda-cseléd viszony) a polgári korban is fennmaradt, a mai felfogásunkhoz képest különös módon szűkítve az immár teljes jogképességgel rendelkező emberek cselekvőképességének kereteit.

DOLOGI JOG 1. – BIRTOK

- **DOLOG FOGALMA** – OSZTRÁK PTK. ALAPJÁN
 - OLYAN **TESTI TÁRGY**, AMELY EMBERI URALOM ALÁ VONHATÓ
 - **INGATLAN**: A TELEK ÉS ANNAK ALKOTÓRÉSZEI, KÖZHITELES NYILVÁNTARTÁST VEZETNEK RÓLA (**TELEKKÖNYV**, 1855)
- **BIRTOK**: A DOLOG FELETTI FIZIKAI URALOM
 - **BIRTOKVÉDELEM**: A BIRTOKLÁS TÉNYÉT VÉDI
 - **ELBIRTOKLÁS**: TULAJDONJOGOT KELETKEZTET

A **vagyonjogra** áttérve, nemcsak a római jogi – pandektista felosztást követve, hanem jelentőségét tekintve is a **dologi joggal** kell kezdenünk. Itt következett be ugyanis a legfontosabb változás: a szabad (valódi) tulajdon megjelenése.

A **dolog** fogalmát az osztrák Ptk. (azaz az ABGB) alapján tudjuk meghatározni: minden olyan testi tárgy ide tartozik, amely emberi uralom alá vonható.

Az **ingatlan** fogalma is teljesen megváltozott a tradicionális joghoz (emlékeznek: régen a nagy értéket képviselő javakat tekintették ingatlannak, így az 50 lóból álló ménest is, pedig az igen könnyen elmozdítható a földtől, sőt nem is előny, ha ahhoz rögzítik) képest. Ezt az 1855. évi telekkönyvi rendtartás alapján a telek (azaz föld) és annak alkotórészeiben határozhatjuk meg, amelyekről közhiteles nyilvántartást kell vezetni. Mai magánjogunk már nem is bajlódik a definícióval (föld és alkotórészei), csupán annyit mond: ingatlan az, amelyet ekként tartanak nyilván az ingatlan-nyilvántartásban (tautológia, azaz önmagával magyarázott fogalom).

A **birtok** nem jelent mást, mint egy dolog feletti fizikai uralmat. Ez nyilván másként értelmezhető egy telek esetében (amelyet bejárunk, megművelünk), mint egy olyan ingó dolog esetében, amelyet akár zsebre is vághatunk. Tágan kell tehát értelmezni azt, hogy ki mit hogyan és mikor tart fizikai uralma alatt. Egy lakást úgy is tudunk birtokolni, hogy bezárjuk kulccsal, ha elmegyünk hazulról.

A **birtokvédelem** a birtoklás tényét védő jogintézmény, amely abból a feltevésből indul ki, hogy aki egy dolog birtokában van, az azt jogszerűen tartja uralma alatt. Ez a feltevés a jogbiztonságot szolgálja. Akit a birtoklásban megzavarnak, bizonyos mértékig önhatalommal is felléphet, aki viszont kikerült a birtokból, annak mindenképp jogi védelmet kell kérnie, nem „hatalmaskodhat”.

Az **elbirtoklás** azt jelenti, hogy a zavartalan és hosszú idejű birtoklás ténye tulajdonjogot keletkeztet („tetszettek volna visszakövetelni”). Ezt a polgári korban is a Hármaskönyv alapján ítélték meg továbbra is.

DOLOGI JOG 2. – TULAJDON

- TULAJDONOSI TRIÁSZ –OSZTRÁK PTK. ALAPJÁN
 - IUS POSSIDENDI
 - IUS UTENDI-FRUENDI
 - HASZNÁLAT, HASZNOK SZEDÉSE
(ELHASZNÁLÁS, ÁTALAKÍTÁS ÉS MEGSEMISÍTÉS
IS)
 - IUS DISPONENDI
 - A DOLOG ELIDEGENÍTÉSE ÉS MEGTERHELÉSE

Míg a régi, statikus magánjognak a dologi jog, a modern, dinamikus (felgyorsult vagyoni forgalommal jellemezhető) magánjognak a **tulajdonjog** a szíve-lelke.

A modern tulajdonjog lényegét és fő elemeit az osztrák Ptk. alapján a híres „**tulajdonosi triász**” foglalja magában.

1. A tulajdonost mindenekelőtt megilleti a **birtoklás joga** (*ius possidendi*), azaz ha úgy határoz (és ebben nem akadályozza a jog, ideértve akár egy általa között szerződést is, amellyel ezt átengedte, pl. bérlet), a tulajdonát képező dolgot bármikor fizikai uralma alá vonhatja és ott tarthatja.
2. A második fontos tulajdonosi részjogosultság a **használat és hasznok szedésének joga** (*ius utendi-fruendi*), ami – szintén bizonyos jogi korlátok mellett, amelyek főként majd a modern magánjog második alkorszakában jelennek meg – akár a dolog elhasználását, átalakítását, sőt megsemmisítését is magában foglalja a klasszikus használaton és „gyümölcsöztetésen” túl.
3. A harmadik, és talán legfontosabb részjogosítvány pedig nem más, mint a **rendelkezési jog** (*ius disponendi*). Ez két alapvető jogosultságot foglal magában: a tulajdonos a tulajdonában lévő dolog tulajdonjogát élők között és akár még halála esetére is átruházhatja (**elidegenítés**), továbbá a dolgot követelés, Széchenyi idézve: hitel biztosítékként ajánlhatja fel (**megterhelés**), vagyis arra az esetre „mondhat le” róla (nagyon leegyszerűsítve), ha hitelt, kölcsönt vesz fel, és azt nem tudja visszafizetni.

Nem kérdés, hogy az ősiség (és hasonló intézmények) miatt az utóbbi, azaz a harmadik részjogosultság hiányzott 1848 előtt. Épp ezért mondják sokan, hogy a tradicionális magyar magánjog nem ismerte a tulajdonjogot abban az értelemben, ahogy azt ma ismerjük, vagy ha igen, csak jelentéktelen értékű dolgokon állhatott az fenn.

DOLOGI JOG 3. – KORLÁTOLT DOLOGI JOGOK

- **KORLÁTOLT DOLOGI JOGOK** = IDEGEN DOLOGBÉLI JOGOK (VALAKI MÁSNAK A TULAJDONÁN ÁLLNAK FENN)
 - **ÁLLAGJOGOK:** VALAKI MÁS A DOLOG HASZNÁT VEHETI
LEGFONTOSABB VÁLTOZATAI:
 - **TELKI SZOLGALMAK**
 - **HASZONÉLVEZETI JOG** (SZEMÉLYES SZOLGALOM)
 - **ÉRTÉKJOGOK:** VALAKI MÁS A DOLOG ÉRTÉKESÍTÉSÉBŐL BEFOLYT ÖSSZEGET (RÉSZBEN) MEGTARTHATJA
LEGFONTOSABB VÁLTOZATA:
 - **ÖNÁLLÓ ÉS JÁRULÉKOS ZÁLOGJOG**

Végezetül a modern magyar dologi jog (osztrák Ptk.-n alapuló) harmadik fontos szabályozási területe (a birtok és a tulajdon mellett) a **korlátolt dologi jogok** rendszere. Ez olyan dologi jogosultságokat foglal magában, amelyek valaki más tulajdonán állnak fenn, és amelyeket a tulajdonos köteles tiszteletben tartani. Ezért is használták rájuk régen a nagyon szép, **idegen dologbéli jogok** szakkifejezést. Érdekesség, hogy az 1959. évi magyar Ptk. nem tartalmazta a korlátolt dologi jogokat, hanem azokat itt-ott elszórva szerepeltette (a zálogot pl. a kötelmi jogban). Jogtörténészként örömmel vettem, hogy az „új” Ptk.-val a magyar magánjog visszatért a korlátolt dologi jogok rendszeréhez.

E jogok egyik kategóriáját **állagjogoknak** nevezzük. Ez azt jelenti, hogy valaki más a tulajdonomban lévő dolgot használhatja és/vagy hasznait is szedheti, azaz a birtoklást, valamint a használat és hasznok szedése jogát is „korlátozza”.

Ide tartoznak egyrészt a **telki szolgalmak** (pl. a közút megközelítését biztosító útszolgálat vagy a vízelvezetés biztosítása, amely szintén valamilyen fontos közérdekből – Figyelem! Íme, egy közjogi elem! – korlátozza valaki tulajdonát; valamint a **személyes szolgalmak**, amikor nem az egyik telek érdekében vehető igénybe a másik telek, hanem konkrét személy(ek) számára biztosított az idegen dolog használata. A legfontosabb, a használat mellett a hasznok szedését is biztosító ilyen jog a **haszonélvezet**, melynek jogosultja tehát a rendelkezési jog kivételével minden egyéb tulajdonosi jogot gyakorolhat valaki más tulajdonán.

A korlátolt dologi jogok másik kategóriájába az **értékjogok** tartoznak. Ez lényegében azt jelenti, hogy a dolog biztosítékként szolgál, az értékesítéséből befolyt összeg az értékjog értéke erejéig annak jogosultját illeti meg. Ennek alaptípusa a **zálogjog**, amelynek szintén több változata alakult ki a jogtörténet során, de két fő alapesete a dolog átadásával is járó **kézizálog** és a jog „telekkönyvi” bejegyzésével keletkező **jelzálog**.

KÖTELMI JOG 1. – SZERZŐDÉSEK

- SZERZŐDÉSES SZABADSÁG MEGVALÓSULÁSA
ALAPELEMEI:
 - AKAROK-E SZERZŐDÉST KÖTNI?
 - KIVEL?
 - MILYEN TÍPUSÚ SZERZŐDÉST?
 - MILYEN TARTALOMMAL (FELTÉTELEKKEL)?
- AKARATEGYSÉG KÉRDÉSE
- ÉRVÉNYTELENSÉG: EKKOR MÉG JELLEMZŐEN AKARATI HIBA ESETÉN (MAGÁNÉRDEK VÉDELME)
- NINCS TÍPUSKÉNYSZER, A SZABÁLYOK DISZPOZITÍVAK

A kötelmi jogra és azon belül is a **szertődéssek jogára** áttérve, kezdjük ismét egy alapelvvel. A modern kötelmi jog alapja ugyanúgy a szabadság, mint a dologi jogé (tulajdon szabadsága) vagy az öröklésé (végintézkedési szabadság). Itt ez a szerződéses szabadság.

A szerződéses szabadság az alábbi döntések jogát foglalja magában:

1. **Akarok-e egyáltalán szerződést kötni?** A klasszikus liberális alkorszakban mindenki maga döntheti el, hogy egyáltalán szándékában áll-e bárkivel szerződni.
2. **Kivel szeretnék szerződést kötni?** Ugyanezen alkorszakban a partnerválasztás is szabad, azaz semmi nem korlátozza a szerződő feleket abban, hogy bárki szerződéses ajánlatára nemet mondjanak.
3. **Milyen típusú szerződést szeretnék kötni?** A modern magánjog szerződéses számos típusát ismeri, melyek (vagy akár kombinációik) szabadon választhatók, sőt atipikus szerződéses is köthetők, hiszen a szerződő felek szándéka az elsődleges, nem pedig a korábbi magánjogból ismert formai kötöttségek.
4. **Milyen tartalommal, feltételekkel kötöm meg a szerződést?** A modern magánjog diszpozitív, azaz csak keretet biztosít, melyek között a felek szabadon eldönthetik, milyen feltételekkel állapotodnak meg egymással. (Itt is hoz majd változást a második alkorszak, azaz az állami beavatkozás kora az első világháború után.)

Mindezekből következően a klasszikus liberális magánjogi periódus a szerződő felek akaratán alapul, azaz abból indul ki, hogy azzal jön létre szerződés, ha két fél egymással szabadon megállapodik, akaratuk egybeesik (**akarategység**).

Ennek megfelelően ekkor még az érvénytelenségi okok között is az **akarati hibákra** figyelnek elsősorban oda (kényszerítették-e, tévedésben volt-e), egyébre kevésbé.

Végezetül fontos, hogy ellentétben a tradicionális joggal, **nincs típuskényszer**, és a szerződéses szövegét is a felek akaratára szerint kell értelmezni, akkor is, ha hibásan fogalmaztak, pl. akár bérleti szerződésnek neveztek el egy megbízási szerződést.

KÖTELMI JOG 2. – TILTOTT CSELEKMÉNYEK

- **KÁRTÉRÍTÉSI FELELŐSSÉG** KIKERÜL A BÜNTETŐJOGBÓL
 - **SZÁNDÉKOSSÁG ÉS GONDATLANSÁG HELYETT: VÉTKESSÉG** (SZIGORÚBB KATEGÓRIA, CÉLJA: VAGYONVÉDELEM)
 - 20. SZÁZAD ELEJÉTŐL **CULPA LEVIS ESETÉN IS TELJES KÁRTÉRÍTÉS**, AZAZ DAMNUM EMERGENS MELLETT KÖVETKEZMÉNYKÁROK IS (PL. LUCRUM CESSANS)
- **OBJEKTÍV KÁRFELELŐSSÉG** MEGJELENÉSE
 - **1874:18. TC.: VASÚTTÖRVÉNY**
VIS MAIOR, HARMADIK SZEMÉLY CSELEKMÉNYE VAGY A SÉRÜLT (KÁROSULT) ÖNHIBÁJA ESETÉN MENTESÜL
 - **1893:28. TC.: IPARI ÉS GYÁRI ALKALMAZOTTAK BALESETEI**
 - CURIA KITERJESZTI MÁS „**VESZÉLYES ÜZEMEKRE**” IS

Mivel egy ilyen előadás keretében a szerződések részletszabályaira kitérni nincs mód, szintén az alapelvek szintjén maradva, térjünk is át a **kártérítési jogra**, amely a kötelmi jog másik jelentős területe. A **tiltott cselekmények**, azaz olyan jogellenes magatartások, amelyekkel egyik fél a másiknak kárt okoz, szerződéses jogviszonyon kívül is kötelmet keletkeztetnek, igen hasonló egy kölcsönjogviszonyhoz: lesz egy adós (károkozó) és egy hitelező (károsult).

A tradicionális magyar magánjog – hogy egy igazi klasszikust, Marton Géza régi római jogászkunkat idézzem – egyáltalán nem is ismerte a kártérítési felelősséget. A károkozásokat különféle büntető tényállások keretében szankcionálták.

A modern jogban a kártérítési felelősség a magánjog területére tartozik, és ez esetben ez – látszólag paradox módon – a felelősség szigorodását jelenti. A büntetőjogban ugyanis különbséget tesznek szándékosság és gondatlanság között, ráadásul utóbbi is szűkebb kategória (különösen a modern büntetőjogban), mint a **vétkesség** (az elvárhatóhoz képest helytelenebb eljárás). A magyar magánjogban a büntetőjogi szemlélet egészen a 20. század elejéig érvényesült: csak a szándékos károkozót kötelezték a teljes kár (azaz a közvetlenül bekövetkezett vagyonsökkenés /*damnum emergens*/ mellett az elmaradt vagyoni előny /*lucrum cessans*/ megfizetésére. A „gondatlan” károkozó sokáig csak előbbiért volt felelős.

Ugyanakkor már az 1870-es években megjelent a legszigorúbb kárfelelősségi alakzat, a **veszélyes üzemi felelősség**, amely már-már objektívnek tekinthető, hiszen a károkozó csak akkor mentesült alóla, ha elháríthatatlan külső ok (*vis maior*), illetőleg a károsult vagy egy harmadik személy hibája miatt következett be a kár. Leegyszerűsítve: ha valaki fékhiba miatt gázol el valakit autóval, hiába hivatkozik arra, hogy előző nap javíttatta meg a féket, a károsulttal szemben ez őt, mint üzembentartót, a felelősség alól nem fogja mentesíteni.

Ez a súlyos felelősségi alakzat a magyar magánjogban egy írott jogi forrásban, az 1874. évi vasúttörvényben jelent meg először, majd hasonló tartalmazott az 1893. évi munkavédelmi törvény is. Végül a m. kir. Curia jogfejlesztő gyakorlata minden, fokozott veszéllyel járó tevékenységre kiterjesztette. Felhívom figyelmüket ezzel kapcsolatban a **szöveggyűjtemény**ben található érdekes jogesetre egy motorkerékpár kapcsán.

ÖRÖKLÉSI JOG

- **VÉGRENDELKEZÉS SZABADSÁGA:**
 - **ELSŐDLEGESEN AZ ÖRÖKHAGYÓ VÉGINTEZKEDÉSE SZERINT TÖRTÉNIK AZ ÖRÖKLÉS**
- **KÖTELES RÉSZ:**
 - **ITSZ: TÖRVÉNYES OSZTÁLYRÉSZ” (LEGITIMA PORTIO*)**
 - **A LESZÁRMAZÓKAT VAGY A SZÜLŐKET A TÖRVÉNYES ÖRÖKRÉSZÜK FELE MEGILLETI**
- **TÖRVÉNYES ÖRÖKLÉS: VÉGINTEZKEDÉS HIÁNYÁBAN**
 - 1. LESZÁRMAZÓK
 - 2. TÚLÉLŐ HÁZASTÁRS
 - 3. FELMENŐK
- **ÁGI ÖRÖKLÉS: ITSZ A CSALÁDOK VÉDELMEBEN VEZETTE BE**

*, „VOCABULARY OF THE AVITICITAS”

(MARTYN RADY)

Végül, sorba véve a vagyonjog minden területét, **öröklési jogunk** fejlődésére is ki kell térnünk. A modern öröklési jog alapja a **végintézkedési szabadság**, azaz a tulajdonos már említett rendelkezési joga nemcsak életében, hanem halála esetére is kiterjed: eldöntheti, hogy kire kívánja hagyni vagyonát. A tradicionális jogban ennek sok korlátja volt, de a legfontosabbat, az ősiséget már 1848-ban eltörölték.

A végintézkedési szabadság lényege, hogy ha az örökhagyónak volt érvényes **végrendelete**, akkor elsődlegesen az abban foglaltak szerint kell átadni hagyatékát.

E szabadság fontos korlátját állította azonban fel az ITSz, amelyet „törvényes osztályrésznek” neveztek. Ma **köteles résznek** hívjuk. Ennek a lényege, hogy a leszármazókat, az ő hiányukban pedig a szülőket törvényes örökrészük fele akkor is megillette, ha az örökhagyó ennél kevesebbet akart rájuk hagyni. (Érdekesség, hogy 150 év után az új Ptk.-ban ezt a törvényes örökrész egyharmadára szállították le.)

Amennyiben az örökhagyó után nem maradt fenn érvényes végrendelet, hagyatékát a **törvényes öröklés** rendje szerint kellett felosztani. Ennek sorrendje a következő volt: elsődlegesen a leszármazók örökölték, az ő hiányukban a túlélő házastárs, ha pedig ő sem élt már, akkor a felmenők és azok különböző leszármazói, azaz az oldalági rokonok, a régi jogból már ismert rend szerint. Ha senki sem maradt a nemzetségből, az állam (kincstár) örökölt.

Könnyű belátni, hogy ha az atyai nemzetségtől nagy vagyont örökölt az örökhagyó, az anyaitól pedig semmit (vagy fordítva), akkor adott esetben ez egy igen igazságtalan helyzetet eredményezhetne, hiszen egyik nemzetségről a másikra szállna át a vagyon fele (a felmenők egyenlő arányban örökölnék). Ennek megakadályozásaként az ITSz bevezette az **ági öröklést**, mely szerint az egyes „ágakról” származó vagyon az örökhagyó halála esetén arra az ágra száll vissza, ahonnan azt ő örökölte vagy ajándékba kapta. A már említett *Martyn Rady* ezt, valamint a „törvényes osztályrészt” az ősiség egyfajta enyhített továbbéléseként értékeli – amiben kétségtelenül igaza van, de hozzáteszem: az ősiség igazságossága is ekként él tovább.

ÁLLAMI BEAVATKOZÁS A MAGÁNJOGBAN

- **KÖZÉRDEK VÉDELME**
 - **TULAJDONJOG KORLÁTAI:** PL. KISAJÁTÍTÁS, MŰEMLEKEK ÉS MŰKINCSEK VÉDELME
 - **SZERZŐDÉSES SZABADSÁG KORLÁTAI:** JOGSZABÁLYBA VAGY JÓERKÖLCSBE ÜTKÖZŐ SZERZŐDÉSEK SEMMISSÉGE

Mielőtt áttérnénk a kereskedelmi jog történetének rövid bemutatására, szóljunk pár szót arról, hogy az előzőekben ismertetett modern magyar magánjogi rendszerben milyen fő változásokat hozott a második alkorszak, az **állami beavatkozás kora**.

A változásokat röviden úgy lehet magyarázni, hogy megértjük, milyen veszélyekkel jár a szabadság. A jogokkal nemcsak élni, hanem visszaélni is lehet. Márpedig ha a két mellérendelt fél közül az egyik erősebb gazdasági pozícióban van, ezt könnyen meg is tudja tenni.

A másik fél mellett azonban a társadalommal szemben is vissza lehet élni a magánjogi szabadságokkal. Az állami beavatkozás egyik vonulata így a **közérdek védelme**. Ide tartoznak elsősorban a **tulajdonjog közjogi jellegű korlátai**, melyek közül kiemelését érdemel a **kisajátítás**, valamint **műemlékek védelme**.

Hogy melyik mit jelent és miért fontos, azt két példával szemléltetném. A **kisajátítás** olyan esetekben merülhet fel, amikor közcélra, mondjuk egy út vagy egy híd építésére kell az államnak vagy önkormányzatnak megszereznie a nyomvonallal érintett ingatlanok tulajdonjogát. A tulajdonos rendelkezési joga azt is magában foglalja, hogy nem hajlandó a telkét eladni, ezért lehetővé kell tenni az elvételt, természetesen azonnali és teljes kártalanítás mellett. Utóbbira pedig azt példát szoktam említeni, hogy vásárolok egy Van Gogh-festményt, majd úgy döntök, hogy mégsem tetszik, és begyűjtök vele a kandallóban. A **műemlékek, műkincsek védelme** e tekintetben is korlátozzák a tulajdont: ha ilyet teszek, megbüntetnek.

Szintén a közérdek védelmét szolgálja, hogy míg korábban elsősorban akarati hibák miatt voltak megtámadhatóak egyes szerződések (pl. amelyet valaki erőszakkal kényszerített a másikra), és a megtámadás folytán váltak érvénytelenné, elkezdett terjedni a **semmisség**, azaz a megtámadás nélküli érvénytelenség köre is. A jogszabályba ütköző (jogellenes) szerződések korábban is semmisek voltak (pl. nem lehetett érvényesen emberölésre megbízást adni), de ez a kör bővült, és kiegészült a **jóerkölcsbe ütköző szerződések** semmisségével. Itt is utalnék egy jogesetre a **szöveggyűjtemény**ből: egy bordélyház üzemeltetése vonatkozó szerződés Curia által megállapított semmisségére. Keressék meg, érdemes!

ÁLLAMI BEAVATKOZÁS A MAGÁNJOGBAN

- **GYENGÉBB FÉL ÉRDEKEINEK VÉDELME**
 - **BLANKETTASZERZŐDÉSEKRE VONATKOZÓ SZABÁLYOK**
 - **GAZDASÁGI LEHETETLENÜLÉS (I. VH. UTÁNI JOGFEJL.)**
 - CLAUSULA REBUS SIC STANTIBUS
 - SZERZŐDÉSMÓDOSÍTÁS BÍRÓSÁGI ÚTON
 - **TISZTESSÉGES VERSENY KÖVETELMÉNYE: 1923:5. TC.**

Az egyenlőtlen erőpozícióban lévő felek jogviszonyaiban az állami beavatkozás a **gyengébb fél védelmét** szolgálja. A közérdek védelmének fontossága mellett tehát a jogalkotó, illetve Magyarországon – kodifikált magánjog hiányában – inkább a bíróságok azt is felismerték, hogy a felek magánérdeke sem egyenlően érvényesül, is nem is egyenlő jogvédelmet érdemel. Nyilván Önök is találkoztak már **blankettaszerződéssel**, amikor egy vállalat Önök elé tesz egy előre kinyomtatott szerződést, és vagy azt írják alá, vagy semmit. Ez amúgy beleférne az ő szerződéses szabadságába, hiszen miért ne mondaná meg, hogy milyen feltételekkel szerződik, azonban a gyengébb fél szintén jogos magánérdekei védelmében szabályozásra, korlátozásra szorul (mit tartalmazhat egy ilyen szerződés és mit nem).

A **gazdasági lehetetlenülés** azt jelenti, hogy ha jelentősen megváltoznak a gazdasági körülmények, pl. egy nagyon magas infláció esetében a pénzérték-viszonyok, állami beavatkozással indokolt lehet a szerződés megszüntetése vagy akár bírói módosítása is, amennyiben a szerződés változatlanul maradása már csak az egyik fél érdekét szolgálná egyoldalúan. Képzeljék el, ha megállapodnak abban, hogy tíz évig havi 100 ezer forintért adnak bérbe egy lakást, majd egy rendkívüli esemény (háború, járvány?) folytán pár évvel később már csak egy doboz gyufát vehetnének annyért, miközben a bérlő vidáman fizeti tovább ezt az összeget, hiszen ő erre szerződött. Ilyenkor a bírósághoz lehet fordulni, amely vagy megszünteti a szerződést (lehetetlenülés), vagy módosítja (**bírói szerződésmódosítás**), azaz olyan mértékben nyúl bele a szerződésbe, hogy azt akár mindkét fél akaratával ellentétesen változtatja meg (nem annyival emeli meg a bérleti díjat, mint ahogy azt a bérbeadó a keresetében kérte).

Végezetül, említés szintjén, utalnék a **versenyjog** és **fogyasztóvédelem** szabályrendszerére, amelyek a közjog és magánjog határán elhelyezkedő jogágak, és szintén jelentősen korlátozzák a szerződéses szabadságot. Ilyen pl. amikor előírják, hogy tilos a versenyt korlátozó (kartell) megállapodást kötni (pl. két versenytárs felosztja egymás között a piacot).

Kedves Kollégák!

Ennyi fért a mai előadásba. Érdeklődésként mondom, reggel 10 óra körül kezdtem el írni a jegyzeteket, és – egy kisebb ebédszünet után – délután 3-kor fejeztem be. Leírni nyilván tovább tartott, mint felolvasni, de lehetséges, hogy így is meghaladja a terjedelme azt, ami egy tantermi előadás 90 perces keretébe belefért volna.

Remélem, mégsem volt megterhelő, és ha hiszik, ha nem, még így is nagyon vázlatos. A lényeg és az összefüggések megvilágítására talán mégis alkalmas volt, de kérem, ne feledjék, a vizsga sikeres letételéhez még ez a, jegyzettel bővített Powerpoint-anyag sem elégséges, így ne feledkezzenek meg a Mezey Barna professzor úr által szerkesztett *Magyar jogtörténet* című tankönyv, valamint *A magyar jogtörténet forrásai* című, általam ma is többször említett szöveggyűjtemény tanulmányozásától.

Köszönöm a figyelmet, további jó távtanulást és jó egészséget kívánok!

A járványügyi veszélyhelyzet megszűnéséig önmaguk, de különösen idős rokonaik és ismerőseik, valamint az egészségügyi ellátórendszer működőképességének megőrzése érdekében:

MARADJANAK OTTHON!

Minél kevesebb a társadalmi kontaktus, annál kevésbé tud tovább terjedni a vírus. A kételkedőknek javasolom, hogy írják be az alábbi kulcsszavakat a Google keresőjébe: „Spanish flu”, „Philadelphia”, „St Louis”. Az eredmény megdöbbenítő lesz. Nemcsak a jogtörténet, az epidemiológia is egy tudomány ugyanis, és nem az egyszerű ember buta gondolatainak összessége („ez is csak egy influenza”).